

חיים סלמון

לע"נ אבי מורי

יצחק בנימין בן חיים ז"ל

מלאכה שאינה צריכה לגופה ופסיק רישיה¹

תוכן:

- א. מחלוקת תוספות והערך בדין פ"ר דלא ניחא ליה
- ב. שיטת רבנו חננאל
- ג. שיטת הרשב"א והרמב"ם בדין מפסי מורסא
- ד. שיטת הרמב"ם
- ה. האם פ"ר אסור, ע"פ תוס', מדין משאצ"ל או מאיסור דרבנן עצמי
- ו. שיטת רש"י במשאצ"ל
- ז. שיטת הרמב"ן ובעה"מ במשאצ"ל
- ח. קושיית רעק"א בסוגית הפשט הפסח

א. מחלוקת תוספות והערך בדין פ"ר דלא ניחא ליה

נחלקו התוספות והערך (קג.) בדין פסיק רישיה דלא ניחא ליה. דעת הערוך שמותר לכתחילה, ודעת התוספות שאסור מדרבנן, משום משאצ"ל. וז"ל התוס':

"לא צריכא דעביד בארעא דחבריה - פי' בערוך (ערך סבר), דבפסיק רישיה דלא ניחא ליה כגון דקעביד בארעא דחבריה וכגון באחר שאינו אוהבו והקוצץ בהרת בשעת מילה שאין לו הנאה מותר לכתחילה ואפילו איסור דרבנן ליכא והתיר ר' חבית שפקוהו בפשתן להסיר הפקק ולמשוך ממנו יין בשבת אף על פי שא"א שלא יסחוט כשמסיר הפקק והוי פסיק רישיה כיון דאינו נהנה בסחיטה זאת שהיין נופל לארץ מותר ואינו נראה דהא מפסי מורסא להוציא ממנו ליחה היה אסור אי לאו משום צערא דגופא אף על פי שאינו נהנה כלל בבנין הפתח ואינו מתכוין כלל לבנין הפתח אלא לנקיבה בעלמא וכן הביא רשב"א ממחט של יד ליטול בה את הקוף דמוקי לה בהנחנקין (סנהדרין דף פד:): כר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ומשום צערא שרי ואף על פי שאינו נהנה בחבורה היה אסור אי לאו משום צערא דגופא והא דקאמר לא צריכא דעביד בארעא דחבריה היינו דלא מיחייב חטאת אבל איסורא איכא והא דקאמר בשילהי כל התדיר (ובחים דף צא:): המתנדב יין מביאו ומזלפו על גבי האישים ופריד והא קא מכבה ומוקי לה כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר מיירי דלא הוי פסיק רישיה שמזלפו בטיפות דקות אינו על גבי האיברים אפשר שלא יכבה האש ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לג:): גבי אין ממעטין בייט משום ר"א בר"ש אמרו ממעטין ופריד והא קא מתקן מנא ומשני כגון שליטן לאכילה ודבר שאין מתכוין מותר ופריד והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ומשני לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי משמע כפי' הערוך דכשאינו נהנה מותר אע"ג דהוי פסיק רישיה וליכא למימר כיון דאית ליה הושענא יתירתא אינו מתקן כלום דאם כן אמאי קאמר התם דסבר לה כאבוה דאמר דבר שאינו מתכוין מותר מיהו י"ל דאותו תיקון מועט כמו מיעוט ענבים דלא אסיר אלא מדרבנן לא גזרו חכמים כשאינו נהנה:

בארעא דחבריה - פי' דהויא מלאכה שא"צ לגופה":

יוצא מכך, שהתוספות מגדירים כל מצב שבו המלאכה ודאי תיעשה כמתכוון, אלא שכאשר לא נח לו בתוצאה של המלאכה האסורה, נעשה הדבר מלאכה שאינה צריכה לגופה². נראה שההגדרה של הדבר

¹ תודות: לבן דודי הרב יעקב קליינשפיץ שליט"א, עמו למדתי את הסוגיה בעבר ואף ליבנתי עמו את מאמר זה, וכן לחברי חגי פישר נ"י שעבר על המאמר והעיר את הערותיו.

² ע"י להלן אות ה' ובהערה שם.

כמתכוון נובעת, ע"פ התוספות, מעצם המציאות שעושה דבר שממנו ודאי תעשה מלאכה. במציאות זו, אע"פ שלא מתכוון למלאכה נחשב מבחינה דינית כמתכוון.

כדברי התוס' משמע גם מדברי רש"י (סוכה לג:): **"והוא מודי ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות - באומר: אחתוך ראש בהמה זו בשבת ואיני רוצה שתמות, דכיון דאי אפשר שלא תמות, כמתכוין חשיב ליה..."**, שלא אמר שמבחינה מעשית הוא מתכוון, ואיננו מאמינים לו שאינו מתכוון (כדברי הר"ח שיבוארו להלן), אלא שכמתכוון חשיב ליה - משמע מבחינת ההגדרה הדינית, ולא המציאות. א"כ בזה לא מסתבר לחלק ולומר שכשלא ניחא ליה לא יקרא מתכוון. (כי ההגדרה נובעת מעצם העובדה שידוע שהדבר יעשה ולא מאומדן דעתו).

לעומת זאת, הערוך (ערך פסק) מפרש את המושג "פסיק רישיה" "פי' מי שחתך ראשו של חי הכל יודעין שבחתיכת ראשו ימות ואם אמר איני מתכוון למיתתו אלא להוציא ממנו דם לדבר צורך אין ממש בדבריו אלא הרי כמתכוון להמיתו ורוצה הוא". דהיינו, אם באמת לא היה מתכוון, היה פטור, אע"פ שודאי תיעשה המלאכה, אלא שכיון שהמלאכה ודאי תיעשה, ונוח לו בעשייתה, איננו מאמינים לו שאינו מתכוון, שהרי ודאי תיעשה, ובעצם, בתוך כוונתו למעשה, ודאי כלולה כוונה גם למלאכה זאת, גם אם לא לכך עיקר עשייתו את הפעולה, ולכן חייב. כפירושו פי' גם הר"ח (ק"ז. קלג:), וז"ל: **"... דומה לאומר הנני מחתך ראש זה העוף ואין כוונתי לשוחטו, כגון זה אפי' לר"ש שוחט הוא³"** (ק"ז). ההגדרה מפורשת יותר בר"ח בדף קלג, שם כותב:

"מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות פי' כי ר' שמעון מודה בדבר שהוא ברור כגון אדם שחותך ראש אדם ואומר שאין כוונתו להמיתו אלא להוציא את ממונו שאין שומעין לו אלא דנין אותו דין כל הורג נפש, כך כל דבר שמתברר שיעשה לאותה מלאכה אין אומרים שלא היתה כוונתו לכך. וכה"ג אפילו ר' שמעון מודה".

ב. שיטת רבנו חננאל

נראה לומר שמכח דין הגמ' שפסיק רישיה דלא ניחא ליה אינו חייב, מוכרחים היו הר"ח והערוך⁴ להגיע להגדרה זאת, שכן אם היה נחשב כמתכוון, לכאורה לא היה שייך לדעתם לדון בדבר מצד משאצ"ל. אמנם ההגדרה שכתבנו בפסיק רישיה יכולה להיות נכונה בפני עצמה, גם לדעת הראשונים שמגדירים את המושג "מלאכה שאינה צריכה לגופה" בדרך אחרת (כמו שמצינו בדעת הרשב"א ור"ת בכתובות ו.), ונבאר את הדברים בעז"ה.

תוספות (צד, א) הסבירו שמשאצ"ל היא מלאכה שעושה ולא צריך לאותו צורך שהיה במשכן. נראה לפי התוספות שמחלוקת ר"ש ור"י היא עד כמה צריך שתהיה המלאכה דומה למשכן. לר"ש, כיון שצריך בשבת מלאכת מחשבת, גם הרצון במלאכה צריך להיות דומה למה שהיה במשכן, ואילו ר"י סובר שלעניין זה לא צריך שתהיה המלאכה דומה למשכן. לדעתם, וכן לדעת רש"י והרמב"ן שיבוארו לקמן בעז"ה, אכן פסיק רישיה דלא ניחא ליה, אם נחשב מתכוון, יכול להחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה. ברם, הר"ח (צד: קה:): **ורב ניסים גאון (יב:)** הגדירו זאת בצורה שונה. ל' רנ"ג כשבא לבאר מהי מלאכה שאינה צריכה לגופה:

³ משמע שאלמלא כן, לא נקרא כלל שוחט, דהיינו, בדבר שאין מתכוון לר"ש המלאכה לא מתייחסת כלל לאדם הפועל, שכן לא היתה בכוונתו, וכן משמע ברש"י בדף ק"ז.

⁴ שרגיל להביא את דברי הר"ח, אם כי בהגדרה של משאצ"ל לא מצאתי בדבריו דבר ברור.

"עיקר דבריו של ר' שמעון במשנה בפרק המצניע (דף צג) דתנן וכן כזית מן המת וכזית מהנבילה וכעדשה מן השרץ חייבין ור"ש פוטר ובגמ' אמרי פוטר היה ר"ש אף במוציא את המת לקוברו וזאת ההוצאה מלאכה שאינה צריכה לגופה היא לפי שזה שהוציא כלים מרשות לרשות לא לצורך נפשו הוציא לא לאכלו ולא ליהנות ממנו ולזאת נקראת מלאכה שאינה צריכה לגופה שאם חס ושלום יהיה זה המת סרוח או זאת הנבילה סרוחה ואין יכול לעמוד עמה מפני הריח הרע אז ר' שמעון מודה שאם הוציאה חייב חטאת מפני שהיא באותה שעה נעשית מלאכה שצריכה לגופה ופרק אמר ר' עקיבא (דף צ) תנו רבנן המוציא ריח רע כל שהוא, ובגמ' דבני מערבא אמרי את המת במטה חייב דברי הכל ולא כן תאני אף ריח רע כל שהוא ואמר ר' לא ור' שמעון מודה ליה...".

דהיינו, אומרים רנ"ג והר"ח⁵ שסילוק ריח רע הוא מלאכה הצריכה לגופה והביא ראיה לכך מהברייתא דהמוציא ריח רע ומהירושלמי.

מבואר מדבריו שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה נמדדת ע"פ תכלית מסוימת של המלאכה, אלא כל זמן שאינו נהנה מהמלאכה האסורה, קרויה משאצ"ל, אך אם צומחת לו הנאה כלשהי מהמלאכה, אפי' בדרך עקיפה כסילוק היזק, תיחשב מלאכה הצריכה לגופה.

נראה לבאר שטעם הפטור לשיטתם הוא, שכיון שאינו נהנה מהמלאכה שאסרה תורה, היא אינה מלאכה חשובה, ולכן אינה מלאכת מחשבת, וכעין דברי הרשב"ם (ב"ב נה:) לגבי טעם פטור חצי שיעור "דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא חשיבא הוצאת דבר חשוב בפחות מכגורגרת", מלאכת מחשבת היא "עובד אמן" (כלשון אונקלוס) ולכן מלאכה שאינה חשובה אינה מלאכת מחשבת.

ב"תולש עולשין בארעא דחבריה" וכד', האדם נהנה ממעשה המלאכה, ודומה למוציא את המת לסילוק ריח רע, שהרי היחס בין הנאה שנובעת לאדם ממניעת ההיזק הישירה מהמלאכה למלאכה, הוא ממש כמו הנאה, שאמנם היא לא ישירה מהמלאכה האסורה, אבל לא היתה מתאפשרת אלמלא המלאכה האסורה. גם בסילוק היזק האדם לא נהנה ישירות מהמלאכה, אלא בעקיפין, כיון שענתה לא יוזק, ויוכל להנות מהמצב הבלתי מוזק (בניד"ד - הריח הטוב), וכמו שמצינו בדברי ראשונים אחרים שמיאנו להגדיר את סילוק הריח הרע כהנאה ישירה, ולכן חלקו על הר"ח ורנ"ג, כמו שיתבאר בעז"ה (בדברי הרמב"ן, בעה"מ ועוד), אלא שאע"פ שאינה הנאה ישירה, אומר הר"ח שגם בהנאה עקיפה אין חסרון של משאצ"ל.

אין נראה לחלק שבסילוק היזק זו מגמתו בעשיית המלאכה ובתולש עולשין אין זו עיקר כוונתו, כי לכאורה חילוק זה שייך להגדרת מתכוון, ולא להגדרת משאצ"ל, הנמדדת לדברי הר"ח ע"פ ההנאה. אם נכונים דבריו יבואר למה הר"ח נדחק בסוגיה דחס על הנר להעמיד את דברי הגמ' בדשא"מ, כפי שיבואר להלן, וכן ימצא שדבריו בהגדרת דשא"מ מוכרחים מכוח הברייתא ד"המוציא ריח רע" והירושלמי, מהם הביא ראיה לשיטתו במוציא את המת לסילוק ריח רע.

נביא מספר מקומות נוספים, לביאור שיטת הר"ח, ומהם נעמוד יותר על ההגדרה למשאצ"ל ודשא"מ לדעתו:

א. אומרת הגמ' (שבת לא):

"כחס על הנר כו' רבי יוסי כמאן סבירא ליה אי כרבי יהודה סבירא ליה אפילו בהנך נמי ליחייב ואי כרבי שמעון סבירא ליה פתילה נמי ליפטר... ורבי יוחנן אמר לעולם כרבי שמעון סבירא ליה ומאי שנא

⁵ ל' ר"ח: "ומדקדקי רבנן בהיא דקא מפטר המוציא את המת דהני מילי היכא דאית ליה ריחא דאי אית ליה ריחא נמצאת הוצאתו מלמטה הצריכה לגופה ותניא בפרק אמר ר"ע בסופיה המוציא ריח רע כלשהוא ואית לה להא מילתא סיעתא בתלמוד א"י ומילתא דמוכחא היא."

פתילה כדאמר רב המנונא ואיתימא רב אדא בר אהבה הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן דבההיא אפילו רבי שמעון מודי דקא מתקן מנא אמר רבא דיקא נמי דקתני שהוא עושה פחם ולא קתני מפני שנעשית פחם שמע מינה".

רש"י פירש את מהלך הגמ' שהשאלה היא אם ר' יוסי סבר כר' שמעון או כר"י לעניין משאצ"ל. לכאורה ע"פ פירוש רש"י יקשה לר"ח, שלפי פירושו מה שייכת סוגיה זו לעניין משאצ"ל, והרי נהנה מהימצאות הנר והשמן, ולדעתו גם הנאה עקיפה מספיקה כדי שתחשב המלאכה צריכה לגופה. אכן, הר"ח פירש שם "אוקמא למתני... כר"י דאמר דבר שאין מתכוין אסור", ובדברי רב אדא ור' יוחנן שם שהעמידו את המשנה אליבא דר"ש פירש "ודייקא נמי מתני הכי דקתני מפני שהוא עושה פחם, כלומר מתכוין לעשותה פחם הוא ולא קתני שנעשה פחם בלא כוונתו". נראה שפירש את האוקימתא של רב אדא "בפתילה שצריך להבהבה", שבהו"א הבינה הגמ' שמדובר על פתילה שאין לו צורך (אווייקטיבלי) בההובה, שהיא מלאכת הכיבוי, וא"כ הוי דשא"מ בפסיק רישא דלא ניחא ליה, וכיון שהעמיד רב אדא ש"צריך להבהבה", זהו פסיק רישא דניחא ליה, דהיינו מתכוון. עולה מכך, שלדעת הר"ח אף מי שאינו מתכוון רק לתכלית המלאכה (בניד"ד לעשיית הפחם), למרות שמתכוון למעשה נקרא דשא"מ, אע"פ שמתכוון למעשה המלאכה. לכאורה יש לבאר שמה שנקט ר' יוסי, ל"פוטרי", שמשמע שאסור מדרבנן, אע"פ שכמו שבארנו⁶ הר"ח סובר שפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר, הוא כדי לאפוקי מת"ק, שאמר ל' חייב, וכעין מה שאמרה הגמ' (סב). שלגבי ר"מ אמר ר"א ל' פטור, אע"פ שסובר שמותר.

עולה ממקרה זה שר"י מחייב בפסיק רישא דלא ניחא ליה (שהרי ת"ק מחייב), גם אם נגיד שר"ש מתיר לכתחילה, וכן מפורש להדיא במאירי (קג).⁷ כדי להבין יותר את שיטת הר"ח בזה נביא את הדוגמה הבאה (אם כי ההגדרה שעולה ממנה נראית נכונה בדעת הר"ח גם בלי להיזקק לראיה זו).

ב. בשבת עג: אומרת הגמ': "אמר רבי אבא החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה ואפילו לרבי יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הני מילי מתקן האי מקלקל הוא". משמע מהגמ' שחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכאורה קשה לדברי הר"ח, שהרי דבר זה אמור להקרא דשא"מ ממש כמו במכבה את הנר, וע"ק שהרי נהנה מהעפר. אכן פי' הר"ח "נטילת העפר אינה מלאכה, משום חפירה אינו חייב שהרי לא נתכוון לחפירה", ורק בדעת ר"י כותב "ואפי' לר"י דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה...".

נראה שהבנת הר"ח בסוגיה זו היא, שכיון שמצינו במשאצ"ל, שר"י מחייב, ובדבר שאינו מתכוון מייחסו לאדם הפועל, כי אחרת לא היה אסור מדאורייתא בכל התורה, אלא שפוטרי בשבת דבר שאינו מתכוון משום שאינו מלאכת מחשבת, וכמ"ש תוס' (מא: ד"ה מיחס). א"כ רואים מדעתו במשאצ"ל,

⁶ ומדברי הר"ח לגבי מפיס מורסא, שנביא בהמשך, ראה ברורה לכך.

אחרי שכתבתי זאת ראיתי בדברי הר"ח בדף ל. שכתב "והא דתני ר' אושעיא אם כשביל שיישן חולה לא יכבה ואם כבה פטור אבל אסור שהוא בחולה שאין בו סכנה ואליבא דר' שמעון דאמר דשא"מ פטור". בנידון זה מפורש שכשמתכוון למעשה המלאכה ואינו מתכוון לתכליתה אומר הר"ח שפטור אבל אסור לר"ש למרות שנקרא לדעתו דשא"מ. נראה לבאר שגם לדעת ר"ח יש חילוק בין שאינו מתכוון למעשה שנעשה בפ"ר דלא ניחא ליה, למעשה שעושה ואינו מתכוון רק לתכלית. בפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, כמו שמבואר לכאורה בדבריו במפיס מורסא. לעומת זאת, בדשא"מ רק לתכלית המלאכה י"ל שגזרו חכמים לאסור, כיוון שעושה את המלאכה ממש. בזה מיושב ל' הגמ' בכמה מדליקין, וכן בדף עג. (יובא להלן) "פטור", ואין צורך כמה שכתבתי בפנים בעניין זה.

⁷ ע"פ מה שכתבנו בהערה הקודמת גם כאן יש לומר שפטור אבל אסור, ולא כפסיק רישא דלא ניחא ליה, אך הסברא שנכתוב נצרכת בכ"א להבין למה ר"י מחייב בדשא"מ, לפי הר"ח, כשאינו מתכוון לתכלית המלאכה, ועוד יש לעיין בדבר זה.

שלא קפיד ר"י על מלאכת מחשבת כשאין חסרון באופן עשיית המלאכה, אלא דוקא כשגם במציאות מתגלה חסרון המחשבה.

יש לבאר שנקט לגבי החופר גומא ל' פטור, כיון שנקט דבריו גם אליבא דר"י, ולדעתו יש כאן רק פטור של מקלקל, האסור מדרבנן.

אמנם ע"פ דברינו, צ"ב איך יסביר הר"ח את הגמרא בחגיגה (י): **"כמאן כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה**, אפילו תימא לרבי יהודה התם מתקן הכא מקלקל הוא", אשר קוראת לחופר גומא זאת אליבא דר"ש משאצ"ל. אמנם בפי הר"ח שם הובא רק הטעם של מקלקל, ולא הובא שלב זה בגמ', וצ"ע. ואולי יש לדחוק גם שם, שהכוונה היא רק לאפוקי מדעת ר"י, כמי"ש לעיל, ובאמת לר"ש מותר לכתחילה מצד דבר שאינו מתכוון, ואינו מיושב.⁸

ג. הגמ' בדף קז: אומרת:

"איכא דמתני לה אהא המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב אם להוציא ממנה לחה פטור מאן תנא אמר רב יהודה אמר רב רבי שמעון היא דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה ואיכא דמתני לה אהא הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור אם לרפואה חייב מאן תנא אמר רב יהודה אמר רב רבי שמעון היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה".

לכאורה לפי הר"ח קשה למה הצד נחש ומפיס מורסא הם מלאכה שאינה צריכה לגופה, מ"ש ממוציא את המת לסלק ריח רע, שאע"פ שהוא רק סילוק היזק, חייב.

הר"ח שם פי' "אע"ג דאוקמינהו רב לר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה קי"ל כשמואל דאמר בהו דאינון פטור ומותר". דהיינו, מבאר הר"ח שנחלקו רב ושמואל במשניות אלו האם הפטור הוא מטעם דבר שאינו מתכוון, או מטעם משאצ"ל.⁹ אך עדיין קשה, מכיון שלכאורה המחלוקת היא בגדרי דשא"מ ולא בגדרי משאצ"ל. רק לאחר שמגדירים את האדם כמתכוון, יש לדון האם זו משאצ"ל, וכיון ששמואל הגדירו כדשא"מ, לא נצרך להגדיר זאת כמשאצ"ל, אע"פ שאם היה מתכוון היה בגדר משאצ"ל ולא צריך לומר שחולק בכך על רב. היה אפשר לומר בדוחק, שדברי הר"ח נאמרו בשיטת שמואל, ולא לרב, והמחלוקת היא בגדר משאצ"ל, וכיון ששמואל סובר שכה"ג לא מקרי משאצ"ל, ממילא מוכח מהמשנה דכה"ג מקרי דשא"מ. אך עדיין יקשה לדברי הר"ח, שהרי הביא ראיה לדבריו במוציא לסילוק ריח רע מהברייתא ד"המוציא ריח רע כלשהו", וא"כ יקשה מכך לרב, ועוד למה הוצרך לראיה מהירושלמי להכריע במחלוקת רב ושמואל.

לכאורה יש לבאר שבמפיס מורסא וצד נחש, איכא תרתי לגריעותא, גם אין הנאה ממשית וישירה מהמלאכה האסורה, אלא רק סילוק היזק, שכמו שנתבאר היא רק הנאה עקיפה, וגם סילוק ההיזק שנגרם, לא נגרם ישירות מהמלאכה האסורה. אם כן, ההנאה היא עקיפה יותר ורחוקה יותר מהמלאכה. (במפיס מורסא- רק אחרי שיווצר פתח תוכל המוגלה לצאת דרכו ויציאת המוגלה תסלק ההיזק. בצד נחש- סילוק ההיזק הוא לא בכך שהנחש לכוד, אלא בכך שעתה לא יוכל בעתיד להזיק את האדם) ולכן גם לרב שסובר כר"י בדשא"מ, עדיין הוא משאצ"ל.

⁸ עוד אפשרות לתרץ בדוחק שהגמרא שם כדעת רב שפוסק כר"י בדשא"מ ולכן דנה באינו מתכוון כמתכוון, ורק דנה בעניין מלאכה שאינה צריכה לגופה. אם נגיד כך נצטרך למצוא חילוק לדעת הר"ח בין סילוק ריח רע להפירת גומא אע"פ שנהנה מהיות העפר. אמנם גם פירוש זה אינו מיושב כ"כ.

⁹ ע"פ זה יש לבאר את מה שכתב הר"ח (קה:): שלומדים שר"י סובר שמשאצ"ל חייב מכה המשנה ש"כופין קערה על... העקרב שלא תישך אמר ר"י מעשה בא לפני ריב"ז בערב ואמר חוששני לו מחטאת", שכיוון שר"י סובר "שאינו מתכוון כמתכוון", א"כ מוכח שסובר שמשאצ"ל חייב, כי למרות שלא סבירא ליה הפטור של דשא"מ, עדיין תהיה משאצ"ל (כמו שנבאר את דעת רב).

כך גם יש לבאר מדוע הוצאת כיס הזב (יב). היא מלאכה שאינה צריכה לגופה עפ"י הר"ח ורב ניסים גאון, אע"פ שהיא סילוק היזק. מקרה זה הינו סילוק היזק רחוק יותר, שמלאכת ההוצאה רק תגרום שהכיס יהיה במקום בו יוכל אח"כ להציל מהיזק. זו כבר הנאה עקיפה מדי בכדי שהמלאכה תיחשב צריכה לגופה.

לסיכום דעת הר"ח: משאצ"ל היא רק כאשר אין הנאה מהמלאכה, אפי' בסילוק היזק, ונראה שגם לא בהנאה עקיפה, שמתבצעת ישירות בעקבות המעשה האסור. אמנם במצב זה אם לא נתכוון למעשה האסור, כולל תכליתו (כפי שראינו בחס על הנר והפתילה), נחשב דשא"מ¹⁰.

ג. שיטת הרשב"א והרמב"ם בדין מפיס מורסא

ע"פ מה שהבאנו מדברי רבנו חננאל, שהשאלה האם פטור מפיס מורסא הוא מצד דשא"מ או משאצ"ל, היא מחלוקת רב ושמואל, יבוארו גם דברי הרשב"א (כתובות ו.), שכתב לתרץ דעת הערוך מקושיית התוס' ממפיס מורסא, שלא היה מותר לכתחילה אלמלא משום צער, וז"ל:

"דחאה רבינו הרב נ"ר, דלאו משום צערא דגופא התיירו, דדבר שיש בו רפואה, לא התיירו משום צער, אע"פ שאין בו אלא משום גזירת שחיקת סמנין, וכ"ש שלא יתיירו משאצ"ל. אלא היינו טעמא לפי שאינו מתכוין לחבורה בנטילת הקוף, ואינו נהנה ממנה, ומההוא טעמא דאמרו דכל שאינו נהנה ואינו מתכוין שרי". ולכאורה קשה לדבריו מהגמ' בדף קז.; שאמר רב, שהוא משאצ"ל. אע"כ שגם הוא הבין כדברי הר"ח, שמה שרב אמר שם הוא לטעמיה שסובר בדשא"מ כר"י.¹¹

כך גם לומד הגר"ח מבריסק בדעת הרמב"ם. הרמב"ם פוסק מצד אחד שמשאצ"ל חייב עליה כר"י, ומצד שני פוסק שבמפיס מורסא מותר, כשמואל, שלכאורה אמר דבריו אליבא דר"ש, כמו שכתבו התוספות (ג. ד"ה "הצד נחש"). אומר הגר"ח, שהרמב"ם למד שזו מחלוקת אמוראים, והרמב"ם פסק כשמואל שסובר שהפטור הוא מצד דשא"מ, שכן רב שאמר שהיא משאצ"ל לטעמיה שפוסק בדשא"מ כר"י.

ד. שיטת הרמב"ם

הגר"ח מוכיח שדעת הרמב"ם שפסיק רישא דלא ניחא ליה הוא בכלל דשא"מ, ממה שפסק (שגגות ז, יב) "החותה גחלים בשבת שהוא מכבה את העליונות ומדליק את התחתונות **אם נתכוון לכבות ולהבעיר** חייב שתים", וכמבואר בתוס' (שבת מא: ד"ה מיחס) זהו דשא"מ בפסיק רישא דלא ניחא ליה, כאשר לא רוצה באחד מהם. התוס' לטעמייהו ביארו שזו משאצ"ל, אבל הרמב"ם למד שזהו דשא"מ, כפשט הסוגיה שם, שהרי אם היה מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה היה חייב לדעת הרמב"ם שהרי פוסק כר"י. וכן נראה מדברי הכס"מ בשם הרמב"ם שמוכרח לומר שמפיס מורסא הוא בכלל דבר שאין מתכוון, כפי שיבואר בעז"ה.

הכס"מ (שבת א, ז) כתב בשם הרמ"ך בשם רבנו אברהם בן הרמב"ם בשם אביו:

"ההפרש שיש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישיה ולא ימות הוא, דגבי פסיק רישיה אינו מכוון למלאכה כל עיקר, אלא שהיא נעשית בהכרח. כגון שסגר פתח ביתו והיה שם צבי, שהוא לא

¹⁰ אמנם דשא"מ כזה אסור מדרבנן לדעת הר"ח, כמו שנתבאר לעיל בהערה 6.

¹¹ אמנם אין צורך לומר שסובר כר"ח, שגם אי-כוונה לתכלית המלאכה נחשב דשא"מ, כי במפיס מורסא אינו מתכוון למעשה יצירת הפתח, אלא רק להוצאת המוגלה.

כיון לשמירת הצבי אלא שהמלאכה נעשית בהכרח. אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה, הוא מתכוין לגוף המלאכה, אלא שאינו מכוין לתכליתה".

עולה מדבריו שהרמב"ם סובר, שמלאכה שאינה צריכה לגופה תלויה בכוונת האדם למלאכה ולא בצורך האובייקטיבי שלו במלאכה. ממילא התקשה הרמב"ם מה החילוק בין משאצ"ל לפסיק רישיה (כאשר כן ניחא ליה, שהרי לא הוזכר משהו אחר). תוס' (וכן הרמב"ן), לעומת זאת, הקבילו את ההגדרה של משאצ"ל להגדרה של "ניחא ליה" ו"לא ניחא ליה", משמע שאינו תלוי בכוונתו במעשה אלא בתועלת הצומחת לו מהמעשה.

הרמב"ם ביאר שהחילוק הוא, האם לא נתכוון למעשה המלאכה האסורה, שנעשית בהכרח או שלא נתכוון לתכליתה. יש לבאר חילוק הרמב"ם, שכשהמלאכה היא אחת, הכוונה שלו לעשות מלאכה זו לצורך, שאינו תכליתה של המלאכה, לא מאפשר להגדיר את המלאכה כנעשתה בכוונה לתכלית זו, דהיינו "מלאכת מחשבת". ברם בשתי פעולות, שאחת של איסור ואחת של היתר, גם ר"ש מודה, כיון שהכוונה למלאכה אחת היא יחידה בפ"ע, וכשיש עוד מלאכה שנוח לו בקיומה, נחשב שהנתכוון לעשיה של שתי מלאכות.

לא שייך לומר ע"פ הגדרת הרמב"ם, שפסיק רישיה דלא ניחא ליה, יהיה משאצ"ל, שהרי מדובר בשני מעשים ולא בשתי תכליות, ולא התכוון כלל למעשה השני. דבר זה לא קרוי ע"פ הרמב"ם משאצ"ל כי אינו "מתכוין לגוף המלאכה".

ה. האם פ"ר אסור, ע"פ תוס', מדין משאצ"ל או מאיסור דרבנן עצמי

עד כאן למדנו, שהטעם לומר שפסיק רישיה דלא ניחא ליה, יהיה אסור מדרבנן, הוא כיון דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואמנם כך משמע בדברי רוב הראשונים¹². אמנם יש לדון בדבר בדברי התוס' בכתובות והרא"ש:

התוס' בכתובות כתבו שלזלף יין על גבי האישים מותר משום מצוה, א"כ משמע שזהו איסור דרבנן עצמי בפ"ר דלא ניחא ליה, שהרי אם הוא פטור רק מדין משאצ"ל, זה שייך רק בשבת ולא בכל התורה, ובכל התורה יהיה אסור מדאורייתא כי הוא מתכוון ואי אפשר להתיר איסור תורה משום מצוה. אם כן משמע שהתוס' בכתובות סוברים שהוא דשא"מ, אלא שאסור מדרבנן (וכן ראיתי שמובא בשם רעק"א), ולכן הדגישו בלשונם "כמו במשאצ"ל", ולא שזה ממש אותו איסור. א"כ קשה מה כוונתם במה שהקשו על דברי הערוך ממפיס מורסא, מהיכא תיתי שהיה צריך להיות אסור אלמלא מדברי רב שהוא משאצ"ל¹³. וצ"ע.

אמנם ניתן לכאורה לתרץ ע"פ המהר"ם (עה.), שכתב לתרץ את מה שהקשו התוס' (שם ד"ה טפי) על מה שביארו, שכיון שלא רוצה שימות החילזון זה משאצ"ל, אע"פ שהוא פ"ר, והקשו שבחובל לר"ש, שמקלקל בחבורה חיבי, לא צריך מלאכת מחשבת, וא"כ לא צריך גם שתהיה משאצ"ל, וז"ל המהר"ם:

¹² כן מפורש בתוס' דידן, וכן מפורש גם ברמב"ן כאן, וכן בר"ן (מא:): כתב שתולש עולשין בארעא דחבריה היא משאצ"ל.ג. כך גם משמע שהבין הרשב"א בכתובות ו. את דברי ר"י (הובא לעיל). כן נראה אף מדברי הרא"ש וראשונים נוספים שהקשו על הערוך ממפיס מורסא וממחט ליטול בה את הקוץ שהם לדבריהם משאצ"ל (וברא"ש וכן בתוס' רא"ש קג., הביא במפורש את הגמ' שהמחט ליטול בה את הקוץ היא משאצ"ל), ואם הם מודים כעיקרון לערוך שפ"ר דלא ניחא ליה הוא דשא"מ, אלא שסוברים שיש איסור מדרבנן, תקשה על כך אותה קושיה עצמה.

¹³ בתוס' בשבת קג. זה מיושב, שראיתם היא שהמפיס מורסא הוא דשא"מ בפ"ר, שהרי הוא עוסק בהוצאת המורסא ונוצר הפתח מאליו, ורב אומר שזו משאצ"ל.

"ול"נ דיש לתרץ דשאני הכא דתרתי לגריעותא הוא דהוי דשא"מ וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא ניחא ליה כלל דלימות ולכך פטור אפי' למ"ד מקלקל בחבורה חייב".

נראה כוונתו שמשאצ"ל שייכת גם כשלא צריך שיהיה מלאכת מחשבת כשיש גם חסרון בכוונה, כי פ"ר זו רק הגדרה דינית שנחשב מתכוון, כמו שביארנו לעיל, אך עדיין יש חסרון מסויים בכוונה, ולכן משאצ"ל בכה"ג מצטרפת לחסרון הכוונה בפ"ר לחסרון מחשבה כזה, ששייך גם כשלא בעינן מלאכת מחשבת, דומיא דדשא"מ.

ע"פ זה גם כוונת התוס' בכתובות תהיה שפ"ר דלא ניחא ליה זו משאצ"ל, והראיה לכך מדברי רב בדף קז : , שמפיס מורסא הוא משאצ"ל, אבל משאצ"ל בפ"ר היא משאצ"ל כזו ששייכת גם בכל התורה, שלא בעינן מלאכת מחשבת, ולכן גם במזלף יין על גבי האישים מצוה שאני, כיון שזו משאצ"ל בפ"ר ולא במתכוון ממש, ופטור גם בכל התורה.¹⁴

מדברי **הרא"ש** משמע שיש הו"א לאסור פ"ר דלא ניחא ליה כאיסור דרבנן עצמי, ולא מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה.

הרא"ש מביא את ראיית הערוך מהסוגיה של קציצת הבהרת (קלג.), מהא דאמרינן "אי איכא אחר ליעבד אחר", ואחרי שדוחה ראייתו (שזה נאמר רק לפני שחזר בו אביי), מקשה "ועוד אף לדבריו מה ראייה מביא דמצינו למימר דרבי שמעון מודה דאיכא איסור דרבנן בפסיק רישיה דאין נהנה דבפרק ר' אליעזר דמילה לא אשכחן דסבירא ליה לרבי שמעון אלא שמותר מן התורה". ולכאורה אם הסיבה לפטור היא רק כיון שהיא משאצ"ל, א"כ דין זה לא שייך אלא בשבת, ובשאר התורה צריך להיות אסור מדאורייתא. אע"כ כוונת הרא"ש להקשות, שאף לשיטת הערוך אין ראייה שדשא"מ מותר לכתחילה, אלא יכול להיות שעדיין אסור מדרבנן, למרות שהוא דשא"מ, מגזרת חכמים משום שדומה למלאכה, שהרי ודאי תיעשה המלאכה.

אמנם משמע מהמשך דברי הרא"ש שמבין שפ"ר דלא ניחא ליה זה באמת משאצ"ל, מכך שמקשה ממפיס מורסא וממחט ליטול בה את הקוץ¹⁵, וקושייתו היתה רק שגם לדעת הערוך, אינה ראייה גמורה, דאיכא למימר שאסור מדרבנן, ולא שבאמת לדעתו זו גזרה בפ"ע.¹⁶

ו. שיטת רש"י במשאצ"ל

הגדרה נוספת למשאצ"ל מצאנו בדברי רש"י, שפירש (צג.):

"וכל מלאכה שאינה צריכה אלא לסלקה מעליה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, **דברצונו לא באה לו, ולא היה צריך לה**, הלכך לאו מלאכת מחשבת היא לרי' שמעון".

נראה מדבריו שההגדרה היא שכל דבר שנעשה רק כדי לסלק דבר שלא היה רוצה שיבא לעולם כלל, אינה מלאכת מחשבת כיון שאינו רוצה במלאכה שהוא עושה, והיה מעדיף שלא לעשותה כלל, ואם תהיה מציאות שגם עכשיו יש לו רצון בכך שהדבר אותו מסלק יהיה בעולם בשלב כלשהו, היא מלאכה הצריכה לגופה. הגדרה זו כותב רש"י בעוד מספר מקומות.

¹⁴ גם בגמ' בסנהדרין שהביאו התוס' לראיה שמשאצ"ל פטור גם בחובל, נראה שיבאר המהר"ם, ששם מדובר על מחט ליטול בה את הקוץ, שגם הוא ע"פ התוס' משאצ"ל, ממש כמו מפיס מורסא.

¹⁵ לא ניחא לי לתרץ זאת כמו תירצנו את התוס' בכתובות, שן זהו חידוש גדול וברא"ש אין הכרח לאומרו, ואפשר ליישב כמו שכתבנו בפנים.

¹⁶ ויש לדון בזה ביחס לדברי הרא"ש בפרק שמונה שרצים, ואכמ"ל.

רש"י מבאר (לא): "וכיבוי עצמו אינו צריך לו, דאם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה, אם מתחילה הובהבה, הואיל וחס עליה כי אית בה טפי הוה ניחא ליה". רש"י טורח להדגיש שלא היה שום שלב שהיה נוח לו בבערה זו של הפתילה, מוכח דאל"כ לא היתה מלאכה שאינה צריכה לגופה, אע"פ שעכשיו רוצה רק לסלקה מעליו.

תוס' (צד. ד"ה "רבי שמעון פוטר" וכן הרמב"ן שיובא להלן) מקשים על רש"י מהתופר יריעה שנפל בה דרנא, שאומרת הגמי' שהוא מה שהיה במשכן, וזו צריכה להיות ע"פ רש"י מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולכאורה יש להסביר דעת רש"י שסוף סוף עתה עוסק בתיקון הבגד¹⁷, ולא בהסרת הדרנא, ואין לייחס את הפעולה שעושה לפעולת סילוק הדבר שברצונו לא בא לעולם אלא לתיקון הבגד, ורוצה בפעולה זו. כך גם נראה שיבאר רש"י את מלאכת מלבן.

תוס' הקשו על רש"י מקורע למירמא אימתא אינשי ביתיה (קה:), מדוע יהיה לשיטתו משאצ"ל. נראה בדעת רש"י שאע"פ שרוצה באימת אנשי ביתו, אינו חפץ בקריעת הבגד כלל, והמלאכה היא קריעת העצם הנקרע. קריעה זו לא רצה כלל שתבא לעולם, וכמ"ש רש"י לקמן (קו.), שמבעיר עצים תחת קדירה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי לא רוצה בבעירת העצים, כי עיקר העניין לפי רש"י הוא חוסר רצונו בעשיית המלאכה עצמה.

ז. שיטת הרמב"ן ובעה"מ במשאצ"ל

כותב הרמב"ן (צג:):

"פי' מלאכה שאינה צריכה לגופה כגון מוציא את המת אפי' לקברו שאין לו הנאה בהוצאתו ולא בקבורתו **אבל ההנאה היא הטומאה שהוא מונע ממנו**, וכן צידת נחש כדי שלא ישכנו נקראת מלאכה שאינה צריכה לגופה **שאינה אלא מניעת היזק ואין ההנאה והצורך בגופה של מלאכה**, וכן כבוי הפתילה והגחלים לעולם מלאכה שאינה צריכה לגופה חוץ מפתילה שלא הובהבה שהוא צריך להדליקה ולכבותה והכיבוי הוא התיקון בעצמו, וכן במכבה את הגחלים לפחמין, אבל התופר ביריעה שנפל בה דרנא (עה.) **אע"פ שברצונו לא היתה נופלת שם דרנא ולא יבוא לעולם לידי אותה מלאכה**, כיון שנפלה שם מ"מ צריך הוא לגופה של תפירה ונהנה בה, וכאן טעו אנשים ולכך כתבתיה".

דעת הרמב"ן שסילוק היזק הוא הנקרא מלאכה שאינה צריכה לגופה מפני ש"אין ההנאה והצורך בגופה של מלאכה", ההנאה היא עקיפה ולא ישירה מהמלאכה, וכמ"ש לעיל (שאעפ"כ מחייבים הר"ח ורב נסים גאון בסילוק היזק). הרמב"ן מבאר (קג.), שתולש עולשין בארעא דחבריה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה. זאת כיון, שכמו שנתבאר, הנאה שאינה ישירה היא כמו סילוק היזק.

בעל המאור (לו:): כתב כעין דברי הרמב"ן והוסיף בטעם הדבר:

"... וזהו ביאור הדבר **כל שלשים ותשע מלאכות שהיו כנגדן במשכן כולן היה בהם צורך לגופן** חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מן הכרי וזה הוא עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן אבל שאר המלאכות עיקר הוא לצורך גופן וס"ל לר' יהודה כל המלאכות כולן כשם שחייב עליהן לצורך גופן כך חייב עליהן שלא לצורך גופן כ"ז שהוא מתקן ולא מקלקל... נקוט האי כללא בידך **כל מלאכה שהיא צריכה לדחות נזק מן העושה אותה מלאכה שאינה צריכה לגופה היא** וכן החופר גומא בשדה ואינו צריך אלא לעפרה אין החרישה אלא הגומא בלבד והעפר כדבר אחר חוץ מן החרישה והוא לה מלאכה שאינה צריכה לגופה שנחלקו בה

¹⁷ כעין זה כתב הביאור הלכה במלאכת בורר (יובא להלן בעז"ה)

רבי יהודה ור"ש... אבל ר"ש ס"ל כולו מלאכות ממשכן גמרינן להו מה התם כולו מלאכות חוץ מזורה ובורר לצורך גופן אף כאן כל לצורך גופן... והא דת"ר המוציא ריח רע כל שהוא יש לפרשה בצריך לרפואה לגמר בריח רע והרבה עושין כן ובירושלמי נמצאו דברים שלא על דרך התלמוד שלנו ולא על דרך הפירוש שלנו שפירשנו והכן גרסינן התם את המת במטה חייב דברי הכל לא כן תאני אף ריח רע כל שהוא ואמר רבי אילא אף ר"ש מודה באיסורי הנאה רבי יודן אמר תפתר במת נכרי ושאיין בו ריח ושהוציאו לכלבו וגם לרבינו האי ולרבינו נסים ז"ל מצאנו בדברים הללו בחילוף דברינו ואין לנו אלא מה שדעתנו נוטה לו לפי תלמודנו וכפי שכתבנו".

צריך לבאר טעמו כמו שכתבנו לעיל בשיטת התוספות, שכיון שצריך בשבת מלאכת מחשבת, אנו מצריכים שגם הכוונה תהיה דומה למה שהיה במשכן, אך לא צריך לדבריו שיהיה ממש לאותה מטרה, כדברי התוס', אלא שיהיה צריך לגופו, ולא לתוצאה עקיפה, כמו שהיה במשכן, ואפשר שזהו גם טעמו של הרמב"ן.

את הטעם שכתב בעה"מ במלאכת זורה ובורר שאע"פ שאינה צריכה לגופה חייבים עליה, אי - אפשר לומר לדעת רש"י, שכן רש"י מפרש שטעם הפטור של משאצ"ל היא בגלל שאינו מלאכת מחשבת, כי יש חסרון ברצון האדם במלאכה. א"כ מה בכך שכן היה במשכן, זה אינו מלאכת מחשבת. לכן לדעתו נזדקק לדברי הביאור"ל (שיט, ג ד"ה לאכול מיד), שדן להגדיר את מלאכת בורר כמתייחסת לאוכל ולא לפסולת המסולקת, עיי"ש. משא"כ לדברי בעה"מ שלומדים שצריך מלאכה הצריכה לגופה כמו שהיה במשכן, בזורה ובורר לא בעינן. לדעת התוס' זורה ובורר הינן מלאכות הצריכות לגופן ממש שהרי הן היו במשכן.¹⁸

ח. קושיית רעק"א בסוגית הפשט הפסח

בדף קיז. אומרת הגמ' "אלא אמר מר בר רב אשי לעולם כדאמרין מעיקרא ודקא קשיא לך הכא טלטול והכא מלאכה כגון דלא קבעי ליה לעור והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות דשקיל ליה בבריז"י (עיי"ש). הגמ' קוראת לאדם המפשיט את העור, בכוונה שהפסח לא יסריח "פסיק רישיה". שואל על כך רעק"א:

"לא זכיתי להבין, איך מקרי זה בשם אינו מכוון, הא במכוון מפשיט להעור בידים, אלא שאינו עושה כן לצורך העור ומקרי מכוון, אלא שאצ"ל כמו כיבוי, ואם נידון דניחא ליה בעור ומקרי צריך לגופו, ממילא הוא מכוון, ולי"צ למפרך מדין פסיק רישא, ואם לא ניחא ליה בעור גם אם היה פסיק רישא מ"מ הוא פ"ר דלא ניחא ליה וא"כ שייטא דפ"ר לא שייך כאן, דהא הוא מכוון, ותליא רק אם ניחא ליה בעור, והוי צריכא לגופא, או דלא ניחא ליה בעור, והוי אינה צריכה לגופה, וכזה הקשה הרשב"א ז"ל לקמן (קלג). גבי בהרת דקרי לה אינו מכוון, הא קוצץ במכוון בידים, ותירץ שם דלא אזהר רחמנא לא תיקוף, אלא שלא יטהר הנגע, וזהו אינו מספיק כאן, וצע"ג".

רעק"א שואל למה נקרא אדם זה אינו מתכוון בפסיק רישיה, הרי הוא מתכוון ממש לפעולה שהוא עושה. אם ניחא ליה בהפשט תהיה מלאכה שצריכה לגופה, ואם לא אינה צריכה לגופה.¹⁹ לדעת הר"ח, קושיית רעק"א לא מתחילה, שכן כמו שהוכחנו בר"ח במספר מקומות, כה"ג, שאנו מתכוון לתכלית, קרוי אינו מתכוון, ולא אכפת לך ש"במתכוון מפשיט להעור בידים", כי לא התכוון

¹⁸ ליתר ביאור: לדעת התוס' משאצ"ל היא מלאכה שאינה לאותה מגמה שהיתה במשכן, ואילו לדעת בעה"מ משאצ"ל היא מלאכה שההנאה ממנה עקיפה, אלא שהלימוד לכן שצריך שהמלאכה תהיה צריכה לגופה, הוא מהמשכן.

¹⁹ רעק"א נוקט בפשיטות את דעת התוס' שבארנו לעיל בראש הדברים.

לתכלית הפשטת העור, אמנם למסקנה צריך שיהיה בדוקא במוכח שאינו מתכוון לעור, ואע"פ שניחא ליה. כפי הר"ח והערוך שם²⁰ "פי' ברזי נקבים גדולים. מאן דמבזע ליה כשהוא מפשיטו מוכחא מילתא דלא בעי ליה לעור [ואין לו הנאה ממנו (ערוך)] ולא דמי לפסיק רישיה [ולא ימות (ר"ח)]." זאת כיון שאל"כ, כמו שביארנו לעיל, יהיה קרוי מתכוון גמור.

לפי התוס' ושאר הראשונים לא יועיל פי' זה למסקנה כל עיקר, שהרי חשוב מתכוון גמור והנקבים לא גורמים שלא יהיה ניחא ליה בהפשט (לכאורה אפשר להשתמש גם בעור זה, למרות הנקבים), אלא שמוכחא מילתא שאינו מתכוון להפשט, וזה לא יועיל לדעת רש"י ותוס' כי, כמו שבארנו בראש הדברים, דבר זה חשוב מתכוון לדעתם בלי קשר לניחותא, וכיון שניחא ליה תהיה לדעת התוס' מלאכה הצריכה לגופה, ואכן הם חולקים בפירוש מסקנת הגמ' על הר"ח.

אמנם נראה גם לדעת שאר הראשונים, שבהו"א הגמ' הבינה כמו הר"ח את הגדרת אינו מתכוון, שאינו מתכוון לתכלית המלאכה, ולכן אם אינו רוצה בעור, נקרא אינו מתכוון, ועל זה מקשה הגמ' "והא מודי ר"ש בפסיק רישא...". דהיינו שמי שעושה מעשה שודאי יגרום למלאכה ליעשות, נחשב מתכוון וכיון שניחא ליה, לא יועיל מה שאינו חפץ בעור (שכן כמ"ש דעת התוס' והרמב"ן שכשניחא ליה המלאכה נקראת צריכה לגופה, אע"פ שלא התכוון לכך). בזה מתורצת לכאורה קושיית רעק"א. וכן משמע מדברי רש"י שם, שביאר את ההו"א "דלא בעי ליה לעור - אינו צריך לו לעור ואינו מפשיט משום עור, ולא דמי להפשט אילם ותחשים דמשכן", וזו ממש הגדרת הר"ח לדשא"מ, שכיוון שלא נתכוון לתכלית המלאכה שהיתה במשכן, קרוי אינו מתכוון.

אמנם, אכתי יקשה לשיטת הכס"מ בשם הרמב"ם, למה נחשבת הפשטת העור למסקנת הגמרא כאן אינו מתכוון בפסיק רישיה, לכאורה הרי מכוון למלאכה ואינו מתכוון לתכליתה, וזו משאצ"ל, וצ"ע²¹.

²⁰ בלשון כמעט זהה.

²¹ והראה לי מו"ר הרב יאיר גזבר שליט"א, שכן הקשה בשו"ת יביע אומר (ח"ד סי' לב) על הכ"מ, והביא מכאן ראיה למהר"י בן חביב שמשאצ"ל תלויה בניחותא ולא בכונה, וכשניחא ליה נקראת צריכה לגופה, וכמ"ש.